

ZAMONAVIY IJROCHILIK TEXNOLOGIYALARI VA MUSIQA TA'LIMI INTEGRATSIYASINING PEDAGOGIK ASOSLARI

D.Alimova

Farg'ona ixtisoslashtirilgan san'at maktabi
Chang mutaxassisligi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ijrochilik texnologiyalarining musiqa ta'limi jarayoniga integratsiyalashuvi va uning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Bugungi raqamli ta'lim muhitida an'anaviy ijrochilik faoliyatini elektron va raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarning musiqiy-ijodiy imkoniyatlarini kengaytirish, ijro sifatini tahlil qilish, mustaqil mashg'ulotlarni tashkil etish va individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Maqolada elektron cholg'ular, raqamli nota texnologiyalari, audio yozuv, MIDI, virtual ijrochilik muhiti, metronom va ritm dasturlari, ovozni qayta ishlash vositalari hamda multimedia resurslaridan foydalanishning didaktik imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, texnologiyalarni musiqa ta'limiga joriy etishda pedagogik maqsadga muvofiqlik, ijrochilik kompetensiyasi, mustaqil faoliyat, refleksiya, differensial yondashuv va texnologik-pedagogik kompetentlikning ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, zamonaviy ijrochilik, raqamli texnologiyalar, elektron cholg'ular, MIDI, audio yozuv, virtual ijrochilik, musiqiy kompetensiya, ijrochilik ko'nikmasi, raqamli ta'lim.

Kirish. Raqamli texnologiyalarning ta'limning barcha sohalariga jadal kirib kelishi musiqa ta'limining mazmuni va metodikasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, zamonaviy ijrochilik faoliyatida elektron cholg'ular, raqamli audio texnologiyalar, virtual musiqiy muhit, raqamli nota dasturlari va turli interaktiv vositalarning keng qo'llanilishi musiqa ijrochiligini o'rganish va o'rgatish jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. An'anaviy musiqa ta'limida ijrochilik ko'nikmalarini shakllantirish asosan o'qituvchi namoyishi, o'quvchining takroriy mashqlari, nota matni bilan ishlash va bevosita ijro jarayoniga tayangan. Mazkur yondashuv bugungi kunda ham o'z ahamiyatini saqlab qoladi. Biroq zamonaviy texnologiyalar uning imkoniyatlarini kengaytirib, ijroni yozib olish, qayta tinglash, tahlil qilish, xatolarni aniqlash, ijro tempini nazorat qilish, ritmik aniqlikni tekshirish va individual mashg'ulotlarni mustaqil tashkil etish imkonini bermoqda. Shu sababli zamonaviy musiqa ta'limida asosiy masala texnologiyadan foydalanish yoki foydalanmaslik emas, balki texnologiyani qanday pedagogik maqsadga, qanday metod asosida va qanday natijaga yo'naltirish masalasidir. Texnologiya o'z-o'zidan ta'lim sifatini oshirmaydi. Uning pedagogik samaradorligi o'qituvchining metodik

mahorati, o‘quvchining faol ishtiroki va tanlangan vositaning ta’lim maqsadiga muvofiqligi bilan belgilanadi.

Zamonaviy ijrochilik texnologiyalari deganda musiqiy asarni o‘rganish, ijro etish, yozib olish, tahlil qilish, qayta ishlash va taqdim etish jarayonlarini texnologik vositalar yordamida takomillashtirishga xizmat qiluvchi vositalar majmui tushuniladi. Bunday texnologiyalar tarkibiga elektron va raqamli cholg‘ular, raqamli pianino va sintezatorlar, MIDI qurilmalari, raqamli nota muharrirlari, audio yozuv va montaj dasturlari, metronom va ritm dasturlari, virtual cholg‘ular, ovoz yozish vositalari hamda interaktiv musiqiy platformalarni kiritish mumkin.

Ularining pedagogik qiymati, avvalo, ijrochilik faoliyatini vizual, eshitish va amaliy kanallar orqali birlashtirishida namoyon bo‘ladi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar o‘quvchining o‘z ijrosini mustaqil kuzatish va tahlil qilish imkoniyatini kengaytiradi. O‘quvchi o‘z ijrosini yozib olib, uni qayta tinglashi, o‘qituvchi tavsiyalari bilan solishtirishi va keyingi mashg‘ulotlarini aniqlangan kamchiliklar asosida tashkil qilishi mumkin. Shu jihatdan texnologiya ijrochilik jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi pedagogik munosabatni almashtirmaydi, balki uning imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Musika ta’limida zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash faoliyatga asoslangan ta’lim tamoyili bilan chambarchas bog‘liq. Faoliyat yondashuviga ko‘ra, bilim va ko‘nikmalar o‘quvchining faol amaliy harakati jarayonida shakllanadi. Musika fanida esa bu jarayon tinglash, kuylash, cholg‘u ijrosi, musiqiy tahlil va ijodiy faoliyat orqali amalga oshadi.

Raqamli texnologiyalar mazkur faoliyatlarni yanada kengaytiradi. Masalan, o‘quvchi cholg‘uda ijro etgan asarini audio yoki video shaklda yozib olishi, keyinchalik uni qayta tinglab, ijrodagi kamchiliklarni aniqlashi mumkin. Shu tariqa “ijro – kuzatish – tahlil – tuzatish – qayta ijro” jarayoni shakllanadi. Bu jarayon refleksiv ta’lim yondashuviga ham mos keladi. O‘quvchi o‘z faoliyatini tashqi natija orqali ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Masalan, u ritmik beqarorlik, tempning o‘zgarishi, artikulyatsiya, dinamika yoki intonatsiyadagi kamchiliklarni qayta tinglash orqali aniqlashi mumkin.

Shunday qilib, raqamli texnologiyalar ijrochilikni faqat texnik jihatdan qo‘llab-quvvatlamaydi, balki o‘quvchining o‘z faoliyatini anglash va baholash qobiliyatini ham rivojlantiradi. Bu esa zamonaviy musika ta’limining muhim pedagogik natijalaridan biridir. Elektron cholg‘ular zamonaviy ijrochilik texnologiyalarining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Elektron pianino, sintezator, MIDI-klaviatura va boshqa raqamli cholg‘ular musika ta’limida turli mashg‘ulotlarni tashkil etish uchun qulay sharoit yaratadi.

Masalan, elektron pianino yordamida o‘quvchi turli tembrlarni eshitishi, metronom funksiyasidan foydalanishi, tempni bosqichma-bosqich o‘zgartirishi va o‘z ijrosini texnologik vositalar orqali nazorat qilishi mumkin. Sintezatorlardan foydalanish esa tembr tushunchasini amaliy o‘rganish imkoniyatlarini kengaytiradi. O‘quvchi bir xil musiqiy materialni turli tembrlarda eshitib, ularning musiqiy obrazga ta’sirini tahlil qilishi mumkin.

Biroq elektron cholgʻulardan foydalanishda texnologik imkoniyatlarning koʻpligi oʻquv maqsadini ikkinchi oʻringa tushirib qoʻymasligi kerak. Cholgʻuning turli funksiyalaridan foydalanish oʻquvchining ijrochilik va musiqiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qilgan taqdirdagina pedagogik jihatdan samarali boʻladi. Zamonaviy ijrochilik ta’limining muhim imkoniyatlaridan biri oʻquvchi ijrosini audio yoki video shaklda yozib olishdir. Anʼanaviy mashgʻulotda oʻquvchi oʻz ijrosini bevosita ijro jarayonida eshitadi va ayrim xatolarni toʻliq anglamasligi mumkin. Ijroni yozib olish esa oʻquvchiga oʻz faoliyatini masofadan kuzatish imkonini beradi. Oʻquvchi oʻz ijrosini tinglab, oʻqituvchi tavsiyalari bilan taqqoslaydi va qaysi jihatlarni takomillashtirish kerakligini aniqlaydi. Masalan, vokal ijroda intonatsiya, nafas, talaffuz va frazirovkani, cholgʻu ijrosida esa ritm, temp, artikulyatsiya, dinamika va texnik aniqlikni tahlil qilish mumkin. Bunday yondashuv oʻquvchining mustaqil mashgʻulotlarini ham samarali tashkil etadi. U oʻqituvchi bilan navbatdagi mashgʻulotga kelguniga qadar oʻz ijrosini qayta tinglab, aniqlangan kamchiliklarni mustaqil tuzatishga harakat qiladi. Natijada oʻquvchi oʻz ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. MIDI texnologiyalari zamonaviy musiqa ta’limida ijro va musiqiy yozuv oʻrtasidagi aloqani kuchaytirish imkonini beradi. MIDI orqali oʻquvchi ijro etgan musiqiy materialni raqamli muhitda qayta koʻrish, tahrirlash va tahlil qilish imkoniyatiga ega boʻladi. Bu, ayniqsa, musiqa savodxonligi va ijrochilikni integratsiyalashda muhim ahamiyatga ega. Oʻquvchi ijro qilayotgan musiqiy materialning nota koʻrinishi bilan amaliy ijroni bogʻlaydi. Natijada nota, eshitish, ijro va tahlil oʻrtasidagi aloqadorlik kuchayadi.

MIDI texnologiyalari kompozitsion ijodkorlik uchun ham imkoniyat yaratadi. Oʻquvchi kichik musiqiy motiv yaratishi, uni raqamli muhitda eshitishi, oʻzgartirishi va takomillashtirishi mumkin. Bu jarayon musiqiy tafakkur va ijodiy tajribaning rivojlanishiga xizmat qiladi. Raqamli nota muharrirlari musiqa ta’limida nota bilan ishlash jarayonini ham yangi bosqichga olib chiqmoqda. Oʻquvchi musiqiy matnni raqamli muhitda yaratishi, tahrirlashi, qayta koʻrib chiqishi va eshitishi mumkin.

Bunday vositalar nazariy bilim bilan amaliy ijro oʻrtasidagi bogʻliqlikni mustahkamlashga yordam beradi. Oʻquvchi nota yozadi, uni tinglaydi va nota orqali ifodalangan musiqiy fikrning amaliy natijasini kuzatadi. Ayniqsa, ritm, interval, akkord, lad, tonallik va musiqiy shaklni oʻrganishda raqamli nota texnologiyalaridan maqsadli foydalanish oʻquvchining musiqiy savodxonligini mustahkamlashi mumkin. Zamonaviy texnologiyalar musiqa ijrochiligini virtual muhitga olib chiqish imkoniyatini ham yaratmoqda. Virtual cholgʻular, raqamli ansambllar, masofaviy ijro va onlayn hamkorlik vositalari oʻquvchilarning musiqiy tajribasini kengaytiradi. Virtual muhit, ayniqsa, turli sabablarga koʻra anʼanaviy ijrochilik sharoitida yetarli imkoniyatga ega boʻlmagan oʻquvchilar uchun qoʻshimcha ta’lim resursi boʻlishi mumkin. Shu bilan birga, virtual ijrochilik anʼanaviy jonli ijroning oʻrnini toʻliq bosa olmaydi. Jonli ijroda ijrochilar oʻrtasidagi bevosita musiqiy muloqot, ansambl hissi, sahna tajribasi va emotsional aloqa mavjud. Shuning uchun virtual va anʼanaviy ijrochilikni qarama-qarshi qoʻyish emas, balki ularni pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq uygʻunlashtirish muhimdir. Musika ta’limida zamonaviy ijrochilik texnologiyalaridan foydalanish jarayonini maqsadni belgilashdan boshlash

maqsadga muvofiq. Avvalo, o‘quvchining ijrochilik vazifasi aniqlanadi va mazkur vazifani amalga oshirish uchun mos texnologik vosita tanlanadi. Keyingi bosqichda o‘quvchi ijro faoliyatini amalga oshiradi va natijani raqamli vosita yordamida qayd etadi. Shundan so‘ng ijro natijasi tahlil qilinadi, kamchiliklar aniqlanadi va takroriy mashg‘ulot tashkil etiladi. Yakunda o‘quvchi o‘z rivojlanishini baholaydi va keyingi mashg‘ulot uchun yangi maqsad belgilaydi.

Mazkur jarayonni “maqsad – texnologiyani tanlash – ijro – raqamli qayd – tahlil – tuzatish – qayta ijro – refleksiya” modeli sifatida ifodalash mumkin. Ushbu modelning asosiy xususiyati shundaki, texnologiya ta’lim jarayonining markaziga emas, balki o‘quvchi rivojlanishining pedagogik vositasiga qo‘yiladi. Zamonaviy ijrochilik texnologiyalaridan samarali foydalanish o‘qituvchidan yangi kompetensiyalarni talab etadi. Musika o‘qituvchisi an’anaviy musiqiy va pedagogik bilimlar bilan bir qatorda raqamli vositalarning didaktik imkoniyatlarini ham tushunishi zarur. Bunda texnologiyani bilishning o‘zi yetarli emas. O‘qituvchi qaysi texnologiya qaysi o‘quv maqsadiga mos kelishini aniqlay olishi, texnologik faoliyatni dars mazmuni bilan integratsiyalashi, o‘quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olishi va raqamli natijalarni pedagogik tahlil qila olishi kerak.

Shuningdek, o‘qituvchi texnologiyadan foydalanishda raqamli xavfsizlik, mualliflik huquqi, musiqiy kontentdan qonuniy foydalanish va o‘quvchilarning raqamli madaniyatini shakllantirish masalalariga ham e’tibor qaratishi lozim. Musika ta’limiga zamonaviy ijrochilik texnologiyalarini joriy etish bir qator muammolarni ham yuzaga keltiradi. Birinchidan, barcha ta’lim muassasalarida texnik va moddiy imkoniyatlar bir xil emas. Ikkinchidan, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiya darajasi farqlanadi. Uchinchidan, texnologiyadan ortiqcha foydalanish bevosita ijrochilik tajribasini kamaytirishi mumkin.

Yana bir muhim muammo texnologik vositaning pedagogik maqsaddan ustun qo‘yilishidir. Masalan, o‘quvchi musiqiy asarning mazmuni va ijrochilik xususiyatlarini o‘rganish o‘rniga dastur imkoniyatlarini o‘rganishga ko‘proq vaqt sarflasa, texnologiya ta’lim vositasi emas, ta’lim maqsadiga aylanib qoladi. Shuning uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning asosiy mezonini uning yangiligi emas, balki pedagogik samaradorligi bo‘lishi kerak.

XULOSA

Zamonaviy ijrochilik texnologiyalari musika ta’limining mazmuni va metodik imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim pedagogik vositalardan biridir. Elektron cholg‘ular, raqamli nota texnologiyalari, audio va video yozuv, MIDI, virtual cholg‘ular hamda boshqa raqamli vositalar o‘quvchilarning ijrochilik faoliyatini mustaqil tashkil etish, o‘z ijrosini tahlil qilish, musiqiy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash va ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirish uchun yangi sharoit yaratadi.

Biroq texnologik vositalarning mavjudligi o‘z-o‘zidan ta’lim samaradorligini ta’minlamaydi. Ularning pedagogik qiymati o‘quv maqsadi, metodik yondashuv, o‘quvchi faolligi va o‘qituvchining texnologik-pedagogik kompetensiyasi bilan belgilanadi.

Shu bois zamonaviy musiqa ta’limida an’anaviy ijrochilik tajribasi va raqamli texnologiyalarni bir-biriga qarama-qarshi qo’yish emas, balki ularning imkoniyatlarini uyg’unlashtirish zarur. Bunda asosiy maqsad texnologik jihatdan “zamonaviy” dars yaratish emas, balki musiqiy jihatdan faol, mustaqil fikrlaydigan, ijodkor va o’z ijrosini tahlil qila oladigan shaxsni shakllantirishdan iborat bo’lishi lozim.

Demak, zamonaviy ijrochilik texnologiyalarining musiqa ta’limiga integratsiyasi ta’lim mazmunini raqamlashtirishdan ko’ra kengroq tushuncha bo’lib, u ijrochilik, musiqiy tafakkur, mustaqil ta’lim, refleksiya va ijodkorlikning yagona pedagogik tizimda rivojlanishini nazarda tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning II Xalqaro maqom san’ati anjumanining ochilish marosimidagi nutqi, 2024-yil 25-iyun
2. Fitrat, A. O‘zbek klassik musiqasi tarixi. - Toshkent: Fan, 1993.
3. Rajabiy, Yu. Shashmaqom. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1978.
4. Turdiyev, Sh. O‘zbek an’anaviy xonandaligida ustoz-shogird an’anasining badiiy-ijrochilik tamoyillari. -Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali, 2026, 8(5), 2252–2255.
5. Azizxonova, M., and E. Qobilova. "YoSHLARNI MUSIQIY MADANIYATI VA MA’NAVIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIQIY TARBIYANING AHAMIYATI." Oriental Art and Culture 3 (2022): 51-57.
6. Qobilova, E. "THE IMPORTANCE OF MUSIC TEACHING IN EDUCATION." QO ‘QON UNIVERSITY NEWSLETTER 12 (2024): 99-100.
7. Qobilova, E. "Musika o’qitish metodikasi va maktab repertuari." Oquv qollanma, Fargona. “Fargona” nashriyoti (2020).
8. Qobilova, E. (2023). Forming a sense of internationality in students through the traditional music of Azerbaijan. International Bulletin of Applied Science and Technology, 3, 127-132.
9. E’zozxon, Q., Teshaboyeva, Z., & Ergasheva, S. D. (2024). HOZIRGI O ‘ZBEK HIKOYACHILIGINING YETAKCHI TAMOYILLARI. University Research Base, 46-49.
10. Otto, M., & Thornton, J. (2024). TA’LIMDA MUSIKA O ‘QITISHNING AHAMIYATI. QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 12, 99-100.
11. Qobilova, E., Xaydarova, I., & Gulnora, R. (2024). O ‘ZBEK XALQ AN’ANALARI-TARBIYA OMILI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(26), 192-195.
12. Кобилова, Э. Б. "ФОРМИРОВАТЬ ДУХОВНОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ ФОЛЬКЛОРА ЖАНРА." Oriental Art and Culture 3.1 (2022): 291-295.